

**«8D04201-Құқықтану» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға ұсынылған Аданбекова Зарипа Нуралықызының «Электрондық байланыс құралдарын пайдалану арқылы жасалатын мәмілелерді құқықтық реттеу» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми рецензенттің
ЖАЗБАША ПІКІРІ**

р/н №	Өлшемшарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес келеді.	Аданбекова Зарипа Нуралықызының диссертация тақырыбы ғылымның даму бағыттарына сәйкес келеді және келесі мемлекеттік бағдарламалар аясында орындалған: Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының «Әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар саласындағы зерттеулер» ғылымы бағыты; Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы, 2023-2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және киберқауіпсіздік саласын дамыту тұжырымдамасы, Жасанды интеллектті дамытудың 2024-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Сондай-ақ зерттеу тақырыбы электрондық коммерцияны дамытуға бағытталған «Электрондық сауда нарығын дамыту жөніндегі 2027 жылға дейінгі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Сауда және интеграция министрінің міндетін атқарушының 2024 жылғы 9 сәуірдегі № 170-НҚ бұйрығымен және «Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі сауда саясаты тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің № 1013 қаулысымен үндеседі.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды , ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған .	Диссертациялық зерттеу ғылымның дамуына маңызды үлес қосып, мазмұнының жүйелілігімен, ғылыми жаңалығымен және өзіндік авторлық ұстанымымен ерекшеленеді. Азаматтық құқықтағы дәстүрлі құқықтық құрылымдарды цифрлық орта

			жағдайында қайта қарастыру қажеттілігінің негізделуі зерттеудің негізгі ғылыми жаңашылдығын көрсетеді. Зерттеу электрондық мәмілелердің құқықтық реттелуіне байланысты қалыптасқан теориялық мәселелерді талдау арқылы қазіргі азаматтық айналымдағы жаңа құқықтық құбылыстардың мазмұнын ашуға бағытталған. Жұмыста электрондық коммуникациялардың құқықтық салдарын бағалау, тараптардың ерік білдіруінің электрондық нысанда көрініс табуы және цифрлық ортадағы сенімділік мәселелері ғылыми тұрғыдан зерделенген. Осы арқылы зерттеу азаматтық құқық ғылымындағы электрондық мәмілелерге қатысты ғылыми түсініктердің кеңеюіне және осы саладағы құқықтық доктринаның дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, диссертацияда жасалған теориялық қорытындылар цифрлық құқықтық қатынастарды зерттеудің жаңа бағыттарын қалыптастыруға және азаматтық құқық ғылымының заманауи даму үрдістерін ғылыми тұрғыдан пайымдауға мүмкіндік береді.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: <u>1) жоғары;</u> 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.	Диссертациялық зерттеу автордың дербес ғылыми ізденісі негізінде дайындалған. Жұмыста келтірілген ғылыми тұжырымдар, қорытындылар мен ұсыныстар автордың жеке зерттеу нәтижелері болып табылады және зерттеу тақырыбына қатысты ғылыми әдебиеттерді, заңнаманы және құқық қолдану тәжірибесін кешенді талдау негізінде қалыптастырылған. Жұмыс мәтіні түпнұсқалы, академиялық адалдық қағидаттары толық сақталған.
		4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі:	Тақырыптың өзектілігі толықтай даусыз болып табылады. Қоғамды жаппай цифрландыру жағдайында шарттық

4.	Ішкі бірлік принципі	<u>1) негізделген;</u> 2) ішінара негізделген; 3) негізделмеген.	катынастардың виртуалды кеңістікке көшуі заңнамалық базаны іргелі түрде жаңартуды талап етеді. Автор жүргізген кешенді талдау көрсеткендей, бұл салада күрделі теориялық және тәжірибелік мәселелер жеткілікті. Ең бастысы, отандық заң ғылымында бұған дейін электрондық мәмілелер институтын реттеудің біртұтас теориялық жүйелеуі жүзеге асырылмаған. Автор осы өзекті ғылыми олқылықтың орнын толтыруды мақсат еткен. Жұмысты бағалау барысында автордың зерттеу тақырыбының өзектілігін толыққанды және ғылыми тұрғыдан өте сауатты негіздей алғаны анық көрінеді. Диссертант теориялық қайшылықтарды шешудің өзіндік модельдерін ұсынады, бұл зерттеудің жоғары құндылығын дәлелдейді.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды: <u>1) айқындайды;</u> 2) ішінара айқындайды; 3) айқындамайды.	Диссертация 9 бөлімшені біріктіретін 3 тараудан тұрады және мазмұны мен құрылымы логикалық тұрғыдан бір-бірімен байланысқан. Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын толықтай айқындайды.
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді: <u>1) сәйкес келеді;</u> 2) ішінара сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді.	Зерттеудің мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді. Диссертацияның тақырыбына сәйкес зерттеудің мақсаты анықталып, оған жету үшін 7 міндет белгіленген.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан: <u>1) толық байланысқан;</u> 2) ішінара байланысқан; 3) байланыс жоқ.	Диссертацияның 9 бөлімшесі өзара, жүйелі, қисынды түрде бір-бірімен байланысқан. Зерттеудің мақсаты мен міндеттеріне толық сәйкес келеді.

		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған: 1) сыни талдау бар; 2) талдау ішінара жүргізілген; 3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген; 4) талдау жоқ.	Автор ұсынған жаңа шешімдер дәлелденген және бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған. Диссертацияда электрондық мәмілелерді құқықтық реттеудің ғылыми тәсілдеріне сыни талдау бар.
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертацияның ғылыми нәтижелерінің жаңалығы мен авторлық ережелерінің тың сипаты ешқандай күмән тудырмайды. Зерттеудің ерекше құндылығы - оның доктриналдық ұғымдарды жүйелеуінде жатыр. Тәжірибеде қолданылатын «электрондық мәміле» мен «электрондық нысан» ұғымдарын нақтылай отырып, автор «электрондық агент», «электрондық мандат», «цифрлық сенімхат», «цифрлық контент» және «цифрлық қызмет» сияқты жаңа заманауи ұғымдардың құқықтық табиғатын ашып, оларға ғылыми анықтама береді.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертацияның қорытындылары толығымен жаңа болып табылады.
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе? 1) толығымен жаңа;	Зерттеудің техникалық, технологиялық, экономикалық және басқару шешімдері толығымен жаңа және негізделген. Диссертацияның тұжырымдары, нәтижелері мен ұсыныстары негізделген.

		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Диссертациялық жұмыстың барлық негізгі қорытындылары ғылыми тұрғыдан ауқымды дәлелдемелік базаға сүйенген. Автор өз зерттеуінде 226 дереккөзді тиімді пайдаланған. Олардың қатарында отандық және шетелдік заңнамалық актілер, халықаралық сипаттағы үлгілік заңдар мен конвенциялар, Еуропалық Одақтың директивалары, сондай-ақ, сот материалдары мен ресми статистикалық ақпараттар бар. Бұл диссертацияның деректік негізінің өте жоғары екенін көрсетеді.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес. 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес. 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар;	1-ереже: Электрондық агентті пайдалану арқылы жасалатын мәмілелердің азаматтық-құқықтық құрылымын негіздеу. Электрондық агент құқық субъектісі емес. Оның автоматты әрекеттерінің салдары пайдаланушыға жүктеледі. Іс-әрекеттер журналы тұтастық презумпциясына ие дәлелдеме болып табылады. (ҚР АҚ 147-1-бапты енгізу ұсынылған). <u>1) ереже дәлелденген; 2) тривиалды емес; 1) жаңа; 3) қолдану деңгейі кең; 1) мақалада дәлелденген.</u> 2-ереже: Ақпараттық жүйе пайдаланушысына автоматтандырылған ерік білдіруді атрибуциялау презумпциясын негіздеу. Жүйе автоматты режимде жолдаған хабарламалар пайдаланушыдан шыққан деп есептеледі және ол үшін құқықтық салдар тудырады. Презумпцияның шегі айқын аномалиялар мен дәлелдеу ауртпалығы арқылы белгіленеді. (ҚР АҚ 147-2 бапты енгізу ұсынылған). <u>1) ереже дәлелденген; 2) тривиалды емес; 1) жаңа; 3) қолдану деңгейі кең; 1) мақалада дәлелденген.</u> 3-ереже: Онлайн-коммуникациядағы электрондық акцепт ережелері мен шарттың жасалу кезін нақтылау. Электрондық акцепт хабарламамен немесе жүйедегі әрекетпен (код, батырма) білдірілуі мүмкін. Автоматты хабарлама мен заңдық акцепттің аражігі ажыратылып, шарттың жасалу кезі

	2) орташа; 3) кең 4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес. 7.5 Мақалада дәлелденген бе? 1) ия; 2) жоқ 3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	акцепттің қолжетімді болған уақытымен байланыстырылған. (ҚР АҚ 397-1 баты енгізу ұсынылған). <u>1) ереже дәлелденген; 2) тривиалды емес; 1) жаңа; 3) қолдану деңгейі кең; 1) мақалада дәлелденген.</u> 4-ереже: Өздігінен орындалатын («смарт») міндеттемелерді орындау тәсілінің құқықтық табиғаты туралы негіздеу. Автоматтандыру міндеттемені азаматтық құқық аясынан және сот бақылауынан шығармайды, жауапкершілікті жоққа шығармайды. Орындау процесінің міндетті түрде басқарылмалы болу талабы негізделген. (ҚР АҚ 8 және 278-1 баптарды енгізу ұсынылған). <u>1) ереже дәлелденген; 2) тривиалды емес; 1) жаңа; 3) қолдану деңгейі кең; 1) мақалада дәлелденген.</u> 5-ереже: Цифрлық платформаны электрондық мәмілелер кезіндегі бақылаушы делдал ретінде құқықтық мәртебесі. Платформа тараптардың ерік білдіруіне әсер ететіндіктен, оған арнайы міндеттер (сатушыны тексеру, ақпарат нақтылығы, манипуляцияға тыйым салу) мен жауапкершілік шегі жүктеледі. («Ақпараттандыру туралы» Заңға 18-1 бапты ұсынылған). <u>1) ереже дәлелденген; 2) тривиалды емес; 1) жаңа; 3) қолдану деңгейі кең; 1) мақалада дәлелденген.</u> 6-ереже: Цифрлық контент пен цифрлық қызметтердің шарттық міндеттемелердің дербес объектісі ретіндегі құқықтық режимі. Жеткізуші үшін жаңарту, қауіпсіздік және ақауларды жою бойынша міндеттердің минималды стандарты белгіленген. Тұтынушының функционалдылық нашарлағанда шартты бұзу құқығы негізделген. («Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы» Заңға 10-1 бапты енгізу ұсынылған). <u>1) ереже дәлелденген; 2) тривиалды емес; 1) жаңа; 3) қолдану деңгейі кең; 1) мақалада дәлелденген.</u> 7-ереже: Тұтынушылардың дербес деректерін электрондық мәмілелердегі «қарсы ұсыну» ретінде тану. Деректерді келісімшарт үшін қажетті және экономикалық маңызы бар
--	---	--

			дербес игілік (қарсы ұсыну) деп бөлудің азаматтық-құқықтық салдары мен дербес деректерді қорғау кепілдіктері анықталған. (ҚР АҚ-нің 384-бабына 4-тармақты енгізу ұсынылған). <u>1) ереже дәлелденген; 2) тривиалды емес; 1) жаңа; 3) қолдану деңгейі кең; 1) мақалада дәлелденген.</u>
8.	Дәйектілік қағидаты. Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған: <u>1) ия;</u> 2) жоқ.	Зерттеудің әдіснамалық негізі толықтай негізделген және нақты жазылған. Диссертациялық міндеттерді шешу үшін келесі әдістер кешені тиімді пайдаланылған: жүйелік-құрылымдық тәсіл; тарихи-құқықтық әдіс; формальды-догматикалық (формальды-құқықтық) әдіс; герменевтикалық әдіс (соның ішінде телеологиялық түсіндіру); логикалық-құқықтық талдау; салыстырмалы-құқықтық әдіс; эмпирикалық-құқықтық талдау және құқықтық-экономикалық тәсіл; құқықтық модельдеу және заң шығару техникасы әдістері. Бұл әдіснамалық құралдардың жиынтығы автордың ғылыми қорытындылары мен заңнамалық ұсыныстарының (ҚР АҚ мен арнайы заңдарға өзгерістер) шынайылығы мен негізділігін толық қамтамасыз етіп тұр.
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған: <u>1) ия;</u> 2) жоқ.	Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған.
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен	Теориялық қорытындылар осы мәселе бойынша көптеген ғалымдардың ғылыми тәсілдемелерін, статистикалық мәліметтерді, мемлекеттік органдар мен халықаралық ұйымдардың құжаттарын және тәжірибе материалдарын

		дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді): 1) ия; 2) жоқ.	зерделеу арқылы дәлелденді, бірақ эксперименттік зерттеулер жүргізілген жоқ.
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған.	Зерттеу барысында келтірілген маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталады. Диссертация аясында жүргізілген зерттеулердің нәтижелеріне дәйекті түрде қол жеткізілген, отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне және өзгелерге де сілтеме жасай отырып, 226 дереккөз кеңінен қолданылған.
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті /жеткіліксіз.	Диссертациялық зерттеуде ғылыми әдебиеттер, оқулықтар, ғылыми мақалалар, құқықтық актілер жеткілікті дәрежеде қамтылған.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы: 1) бар; 2) жоқ.	Диссертация теориялық тұрғыдан аса маңызды. Зерттеуде автор электрондық мәміленің тұтас доктриналық үлгісін қалыптастырып; азаматтық құқықтағы бірқатар мәселелерді нақтылайды. Зерттеу нәтижелері мәміле туралы классикалық ілімді тереңдетіп, пәнаралық зерттеулер мен оқу курстары үшін ғылыми негіз қалайды.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары: 1) ия; 2) жоқ.	Диссертацияның заң шығару тәжірибесі мен оқу процесі үшін, сондай-ақ трансшекаралық қатынастарды құқықтық реттеу кезінде тәжірибелік маңызға ие.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма? 1) толығымен жаңа;	Диссертациялық зерттеу нәтижесінде алынған тұжырымдар мен қорытындылардың практикалық маңызы жоғары.

		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: <u>1) жоғары;</u> 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Ізденушінің академиялық жазу сапасы жоғары. Диссертациялық жұмыс ғылыми тілде, түсінікті жазылған. Диссертация жұмысқа қойылған талаптарға сәйкес рәсімделген.
11.	Диссертацияға ескертулер		<i>Ізденуші Аданбекова Зарипа Нуралықызының диссертациялық зерттеуіне кейбір ескертулер бар. Диссертациялық жұмыста техникалық терминдер (мысалы, хеш-функция, модерация) мен англицизмдерге (dark patterns, conformity based approach, атрибуциялау) анықтамалар берілгеніне қарамастан, олардың шамадан тыс қолданылуы байқалады. Осыған байланысты жекелеген ұғымдарға қазақ тіліндегі баламаларды кеңірек пайдалану ұсынылады.</i>
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)		Зерттеу нәтижелері 8 ғылыми жарияланымда көрініс тапқан, оның ішінде Scopus және Web of Science деректер қорына енгізілген журналдарда 2 мақала жарияланған. Сонымен қатар, ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің ҒЖБССҚК ұсынған ғылыми басылымдарында 3 мақала, халықаралық ғылыми конференциялар мен ғылыми семинар материалдарында 3 ғылыми еңбек жарық көрген. Жарияланған еңбектердің барлығы зерттеу тақырыбының өзектілігін, ғылыми жаңалығын, тұжырымдардың қисындылығы мен дәйектілігін айқындайды. Автор жарияланған мақалалар аясында зерттеудің негізгі міндеттерін жүзеге асырып, алынған ғылыми нәтижелерді ғылыми қауымдастыққа ұсына алған. Зерттеу қорытындылары азаматтық құқық және

		электрондық коммерция саласындағы мамандар үшін теориялық әрі тәжірибелік маңызға ие.
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)	Аданбекова Зарипа Нуралықызының «Электрондық байланыс құралдарын пайдалану арқылы жасалатын мәмілелерді құқықтық реттеу» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы «Дәрежелерді беру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2011 жылғы 31 наурыздағы № 127 бұйрығына толық сәйкес келеді және оның авторы Аданбекова Зарипа Нуралықызы «8D04201 – Құқықтану» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайықты деп есептеймін.

Ресми рецензент:
эл-Фараби атындағы ҚаҰУ
Заң факультетінің
Азаматтық құқық және азаматтық іс жүргізу,
еңбек құқығы кафедрасы меңгерушісінің
ғылыми-инновациялық жұмыс және халықаралық
байланыстар жөніндегі орынбасары,
доцент м.а., философия (PhD)
докторы

Handwritten signature

Карашева Ж. Т.

эл-Фараби атындағы Қазақ Ғылым және кадрларды
даярлау және аттестаттау басқармасының басшысы
ЗАВЕРЯЮ
«11» 06 2020